

Historiske noter

Historiske noter indeholder bidrag fra cand. phil. *Mari-
anne Antoniewicz (M. A.)*, arkivar *Susanne Krogh Bender
(S. K. B.)*, arkivar *Harry Christensen (H. C.)*, stud. mag.
Steen Ove Christensen (S. C.), arkivar *C. Rise Hansen (C.
R. H.)*, museumsinspektør *Hans Jeppesen (H. J.)*, arkivar
Jan Kanstrup (J. K.), arkivar *Margit Mogensén (M. M.)* og
redaktøren (usigneret).

To nye professorer i historie. I efteråret 1976 tiltrådte dr. phil. Jens Engberg som professor i nyere tids historie i Århus. Han er født 1936, mag. art. fra Københavns universitet 1965 og efter en kort periode henholdsvis på Rigsarkivet og Historisk institut, Københavns universitet, har han siden 1967 været knyttet til Århus universitet. Jens Engberg har en efter danske forhold omfattende produktion bag sig, og af større arbejder kan nævnes disputatsen »Det slesvigske spørgsmål 1850–1853« (1968) og »Dansk finanshistorie i 1640'erne« (1972). Med bogen »Dansk guldalder eller oprøret i tugt-, rasp- og forbedringshuset« (1973) erklærede Jens Engberg sig som tilhænger en marxistisk historieopfattelse, og han har i de seneste år koncentreret sig om ældre dansk arbejderbevægelse og publiceret nogle artikler og bogen »Harald Brix, revolutionen og reformen« (1975) – i en som vanligt når det drejer sig om Jens Engberg særdeles velkrevet efterskrift til bogen om Harald Brix placerer han sig som »traditionelt« arbejdende historiker i det efterhånden brogede billede af marxistiske retninger og skoler.

Niels Steensgaard efterfulgte i foråret 1977 Aksel E. Christensen som professor i historie ved Københavns universitet. Han er københavner, født 1932 og 1959 cand. mag. i historie og engelsk fra Københavns universitet. Her har Niels Steensgaard siden 1962 virket som medarbejder ved Historisk institut. Hans studier har koncentreret sig om tiden fra middelalderens slutning og frem til ca. 1700 og har foruden en række mindre artikler og rapportbidrag (således til XIII historikerkongres i Moskva 1970) kan nævnes »Det syttende århundredes krise« (Historisk tidsskrift 12. rk. IV. s. 475–504) og disputatsen »Carracks, Caravans and Companies« (1973) om Asien-handelens krise i 1600-tallet. Man har ofte bebrejdet danske historikere en vis provinsialisme med hensyn til emnevalg – fortrinsvis dansk historie – og en tilbøjelighed til at koncentrere sig om detailundersøgelsen fremfor syntesen. Denne anklage kan ikke rettes mod Niels Steensgaard, der i sin hidtidige forskning har beskæftiget sig med i egentligste forstand international historie og i høj grad har haft opmærksomheden rettet mod de samlede synspunkter.

Ny landsarkivar. I januar 1977 fyldte dr. phil. Harald Jørgensen, Landsarkivet for Sjælland, 70 år og faldt dermed for aldersgrænsen. Som ny landsarkivar på Jagtvejen er udnævnt den hidtidige overarkivar på Rigsarkivets 1. afd., dr. phil. Sune Dalgaard. Sune Dalgaard er født 1922, blev cand. mag. 1947 og disputerede i 1962 med »Dansk-norsk hvalfangst 1615–1660«. Hans øvrige forfatterskab koncentrerer sig væsentligst om grønlandske forhold og 1600-tallets økonomiske historie. Allerede i 1948 kom han til Rigsarkivet, hvor han i 1962 blev leder af 1. afd.

Lokalhistorikerens arbejde beskrives spændende og med mange overraskende eksempler af Gunnar Sandfeld i »Erindringer og udforskning. Spredte kommentarer til mit arbejde med »Søllerød som det var engang« i Søllerødbogen 1973.

Klart og velkrevet fortæller han om forskellen ved at skrive erindringer og historie – og om den sidste opgave beskriver han fire faser, alle problemfyldte og spændende.

Under gennemgangen af tidligere trykt materiale, gør han med mange pudsige eksempler opmærksom på de gengangerfejl i opslagsværkerne, som enhver lokalhistoriker bør vogte sig for. Efter gennemlæsningen af den topografiske litteratur, er det så forfatterens opgave ud fra primære kilder at finde brugbart materiale til en korrigeret af det tidligere trykte.

Det er dog især den tredje fase, udvælgelsen og kontrollen af billedstoffet, forfatteren beskriver indgående og spændende. I første række rettelsen af de mange forkerte dateringer og personnavne, og her gives en række eksempler på hvilken lokalviden, der kan hjælpe den, som vil bruge gamle fotografier. Man får ved læsningen af dette afsnit indtryk af, at det tilsidst er blevet en sport for forfatteren, at finde fejl. Artiklen ender med et tillæg på 19 billeder som eksemplificerer de vanskeligheder, der er opstået både ved uskyldige fejltagelser og direkte forfalskninger – At den kunstneriske frihed gør både malerier og tegninger til et tvivlsomt grundlag for topografiske beskrivelser kan ikke undre, men at fotografier og kort også skal bruges med største varsomhed, får man en klar forståelse af efter at have læst artiklen.

Om den fjerde fase, historieskrivningen, kunne lektor Sandfeld sikkert skrive meget mere, men han vælger kort at oplyse, hvad han mener er ret og redeligt i en fremstilling.

M. A.

Kildeskriftselskabet fylder 100 år i 1977, og i den anledning har selskabet udsendt en jubilæumspublikation på 43 sider: »Kildeskriftselskabet i 100 år 1877–1977«. En meget stor del af selskabets udgaver er så absolut af stor værdi for en bred kreds af såvel fag- som amatørhistorikere, og jubilæumsskriftet må således være af interesse for alle læsere af herværende tidsskrift.

Jubilæumsskriftet indeholder en fortegnelse over selskabets kildeudgaver, suppleret med nyttige redegørelser for hver enkelt udgaves baggrund og indhold. Men Kildeskriftselskabet er i dag andet og mere end et udgiverselskab i klassisk forstand, idet man siden 1960'erne har udsendt reprografiske optryk af en lang række ældre historiske fremstillinger, som oftest har været udsolgt i originaludgaven; jubilæumsskriftet medtager en fortegnelse over disse genoptryk. Den anden nye side af selskabets virksomhed, udsendelsen af mikrofilmkort (microfiches) af trykt og utrykt historisk materiale, omtales, men der bringes ingen fortegnelse over de udsendte mikrofilmkort. – Jubilæumsskriftet afsluttes med en liste over selskabets medlemmer 1877–1977 og dets styrelse 1932–1977.

Selv om dette jubilæumsskrift i indledningen, skrevet af selskabets formand Sune Dalgård, karakteriseres som »i det væsentlige et katalog«, må den største interesse for mig at se dog knytte sig til den 8 sider lange indledning. Her fremsættes nemlig så mange synspunkter og berøres så mange problemer inden for feltet kildeudgivelse, at den giver meget stof til eftertanke. F.eks. omtales Kildeskriftselskabets udvikling fra et rent københavnsk foretagende (fsv. medlemmerne og også publikum angår) til et selskab, med geografisk spredning både m.h.t. medlemmer og publikum. – Kildeskriftselskabets problemer, såvel af faglig som økonomisk art, tages op, og mere end det: der søges givet forklaringer på, hvorfor det er gået, som det er, f.eks. på fænomenerne: svigtende tilgang af nye udgivere, problemerne med at slå igennem med mikrofilmprojektet, beklagelser over manglende samlet planlægning, o.s.v.

Jubilæumsskriftet bør blive læst af en bred kreds; hvis det kan medvirke til at give selskabet endnu mange år at leve i, må et af dets formål jo også være opfyldt.

S. K. B.

Statens Humanistiske Forskningsråd har for anden gang udsendt sin årsberetning i en illustreret »folkeudgave«: *Humaniora 1974–76*. En tilsvarende beretning foreligger for perioden 1972–74. Den 256 sider store bog er dels en konkret vejledning for de enkeltpersoner eller institutioner, der agter at søge støtte til forskningsopgaver o.lign., og dels en præsentation af hvad de bevilgede penge er blevet brugt til. Hvem der har fået tildelingerne kan let slås efter bogen, hvor også beløbenes størrelse og formålet er angivet.

Karakteren af folkebog – i god, oprindelig betydning – kommer frem i de to hovedafsnit, hvor dels enkeltprojekter og dels de såkaldte initiativer (projek-

ter igangsat på rådets foranledning) beskrives af de mennesker, der har eller er ved at udføre arbejdet. I populær form gør ikke mindre end 47 forskere rede for problemstillinger og indvundne resultater i de projekter, der er valgt ud til præsentation. Mange af beskrivelserne (1–3 sider) er illustreret.

Buketten er stor og broget, selv for den som mest vil hæfte sig ved blomsterne af historisk afstamning, og megen inspiration til andre kan blive en af mange frugter. Til det mere overskuelige hører de nævnte rådsinitiativer, i hvert fald hvad antallet angår. Til gengæld er der tale om store, ofte tværvidenskabelige opgaver, hvor der arbejdes med flere delprojekter. Eksempelvis kan nævnes: *Udgravninger af bopladser fra bronzealder og jernalder* (Det Arkæologiske Bopladsudvalg), *Dansk lokaladministrations historie 1660–1868* (Landsarkivet for Sjælland m.m.), *Industrialismens boliger og bygninger* (Institut for Økonomisk Historie ved Københavns Universitet) og *En dansk social historie* (forskere fra flere institutioner).

M. M.

2. *Nordiske Lokalhistorisk Kongres i Viitasaari, Finland aug. 76*. Ca. 30 historikere og samfundsforskere fra Finland, Norge, Sverige og Danmark var i nogle smukke august-dage samlet i Viitasaari i Finland for at drøfte befolkningsudvikling og mobilitet i de nordiske før-industrielle samfund. Kongressen var den anden i sin art, idet nordiske lokalhistorisk interesserede første gang var samlet på Sostrup slot i 1973. For arrangementet stod denne gang universitetet i Jyväskylä.

På programmet stod flg. fire hovedemner: 1. Befolkning og bebyggelse (demografisk udvikling) 2. Social lagdeling, 3. Geografisk og social mobilitet, 4. Anvendelsen af samtidige berettende kilder i lokalhistorien. For de første tre emners vedk. var tidsrammen sat til ca. 1500–1850 og for det sidste emnes vedk. til ca. 1750–1920. Hver session indeholdt et kortere indlæg fra hvert land, hvorefter der var fri diskussion.

Fra flere sider fremhævedes nødvendigheden af analyser af lokalsamfundene som et middel til en dybere forståelse af den demografiske udvikling i almindelighed. Gennem sådanne koordinerede undersøgelser helt ned på individniveau ville mange af kilde-materialets faldgruber kunne afsløres, ligesom en række hidtil usete nuancer i helheden ville træde frem. Kernen i debatten var i høj grad et forsøg på at besvare spørgsmålet om, *hvorfor* udviklingen forløb som den gjorde. Hvilke metoder og hvilke kilder, der burde tages i anvendelse for at få svar på spørgsmålet stod ligeledes centralt. Der vil blive udsendt en fælles-nordisk rapport i nærmeste fremtid. Efter den foreløbige plan skal næste lokalhistoriske kongres holdes i Norge – emnet er endnu ikke besluttet.

M. M.

Københavns begravelsesvæsens protokoller over de på Assistens kirkegård i perioden 1805–1861 begravede personer samt over de i Københavns kommune efter

1. januar 1861 døde og begravede personer samt de hertil hørende registre har hidtil været opbevaret i begravelsesvæsenets hovedkontor, Dr. Tværgade 30, hvor de i kontorets ekspeditionstid har været tilgængelige for publikum, som i ret stort omfang har gjort brug af dem til slægtsforskning og historiske studier. Af pladshensyn, har begravelsesvæsenets ledelse fundet det ønskeligt, at en væsentlig del af disse protokoller overføres til Stadsarkivet på Københavns Rådhus. Afleveringen til Stadsarkivet omfatter følgende protokoller: 1. Protokollerne over personer, begravet på Assistens kirkegård i tiden 1. januar 1805 – 10. april 1862. 2. Protokollerne over døde og/eller begravede personer i København inden for tiden 1. januar 1861 til 31. marts 1940. 3. De til de under 1) og 2) nævnte protokoller hørende registerprotokoller, henholdsvis for kvinder og mænd. 4. Skødeprotokoller for perioden ca. 1800–1861 vedrørende gravsteder på Assistens kirkegård henhørende til visse af de i kirkegården lodtagne søgne. Protokoller og registre f.s.v. angår døde og begravede i København fra og med den 1. april 1940 findes fortsat i begravelsesvæsenets hovedkontor, Dr. Tværgade 30, hvor de som hidtil kan benyttes af publikum (i almindelighed dog med undtagelse af protokollerne for de sidste 5 år).

Guide til Københavns stadsarkiv. For dem, der arbejder med dansk historie vil henholdsvis den blå vejledning til Landsarkivet for Sjælland og den tilsvarende røde oversigt over, hvad arkivet i Odense indeholder, være kendte og skattede hjælpemidler til en første orientering i materialet. Nu udvides farveskalaen med, hvad man nærmest må betegne som »karryfarvet«, i dette tilfælde omslaget om den oversigt og vejledning, som Københavns stadsarkiv udsendte i forbindelse med Historiske meddelelser om København 1974. I lighed med de to øvrige indeholder også denne guide en kort indledning om arkivets historie, der i modsætning til landsarkiverne kan følges tilbage til 16. årh., og med en oversigt over personalet fra 1751 og fremefter.

Hovedindholdet er naturligvis en oversigt over, hvad stadsarkivet rummer, og i lighed med de andre oversigter angives kortfattet under det enkelte arkivfond, hvilken type arkivalier (protokoller, journalsager, kopibøger, regnskaber osv.) og så to årstal – yderpunkterne i indholdet i kronologisk henseende. Centralt i samlingerne står selvfølgelig bystyrets arkivalier, herunder også kommunale arkiver fra de »indlemmede distrikter« – Brønshøj, Sundby og Valby – før tilslutningen til København 1901–02. En lang række institutionsarkiver med nær eller løsere tilknytning til stadsstyrelsen, bl.a. mange stiftelser, er at finde i arkivet, ligesom de københavns lave arkiver er hjemmehørende her og tidligere er registreret. Af arkiver af egentlig privat proveniens kan nævnes »Københavns Arbejderforening og Arbejderforeningen af 1860« og et mindre antal personarkiver. Den betydelige kort- og tegningsamling er der redegjort for i Historiske meddelelser om København 1971.

Arbejdet med Københavns historie har i stort om-

fang haft sigte over i det kunst- eller kulturhistoriske, men på baggrund af redegørelsen for Stadsarkivets omfattende samlinger til forsørgelsesvæsenets historie tilbage til det 18. århundrede kan man pege på de muligheder, der ligger for socialhistoriske undersøgelser i Københavns stadsarkiv.

Nordisk Arkivkundskab. Nr. 3: EDB og Arkiverne. For en almindelig betragtning er arkivernes rolle i forhold til deres indhold at ligne ved alderdomshjemmets eller plejehjemmets. Stedet hvor man passer og plejer de gamle papirer og dokumenter. Her i dette lille skrift ser man arkiverne i en anden rolle. Skal man blive i billedsproget, må det være sundhedsplejerskens, den, der vejer og måler et lille nyt, men rigtignok hastigt voksende væsen for at tage højde for, hvad det kan føre med sig med tiden.

Rollen er for så vidt ikke ny for arkivinstitutionerne. Også hvad angår de traditionelle arkivalier, dem på papir, foregår der en foregribende virksomhed over for arkivdannelsen i den offentlige sektor (f.eks. m.h.t. journalisering og kassation). Men på EDB-området er det naturligvis særlig vigtigt at holde øje med udviklingen. Flere og flere administrative funktioner udføres, som vi daglig ser, med den nye teknik. Hvad vil det betyde for arkiverne, der skal opbevare magnetbåndene, og hvad vil det i fremtiden betyde for den forskning, der skal benytte disse arkivalier på bånd?

På grundlag af udsendte spørgsmål til de fire nordiske lande søger pjecen at registrere den hidtidige EDB-udvikling i administrationen og de nordiske arkivvæseners reaktion på denne udvikling set under en række forskellige synsvinkler, såsom opbevaring, registrering, forskningsanvendelse, det maskinelle udstyr m.m. Det vigtigste ved sagen må nok være, at spørgsmålene er stillet. At tankerne er sporet ind i nye baner. De svar, pjecen giver, må i sagens natur i høj grad have foreløbigheds karakter.

H. C.

Nordisk Arkivkundskab. Nr. 4: Moderne nordisk arkivbyggeri. Nr. 4 i serien, »Moderne nordisk arkivbyggeri«, er i modsætning til de tidligere hefter et enmandsarbejde. Redaktøren, den erfarne arkivmand Harald Jørgensen, har besøgt 11 nordiske arkiver, der helt eller delvis har fået nye bygninger, og resultatet heraf har han sammenfattet på heftets 75 sider. Fremstillingen, der er velskrevet og let læst, er forsynet med instruktive billeder og grundplaner, og ikke mindst fordi den er emnemæssigt disponeret, bliver den en glimrende indføring i arkivbyggeriets problematik.

Arkivernes hovedopgaver og de krav, disse i almindelighed stiller til arkivbygningen og dens geografiske placering, ridses indledningsvis op. Herefter diskuteres mere indgående i tre hovedafsnit, hvorledes man i Norden har honoreret disse krav. Hensynet til arkivalierne behandles i det største afsnit om arkivmagasinerne, dernæst hensynet til publikum i afsnittet om publikumsfaciliteterne, og endelig hensynet til det personale, der skal leve og arbejde i arkiverne.

Publikumsafsnittet er vel det, som flertallet af dette tidsskrifts læsere mest interesseret vil henvende sig til, og her kan man kun glæde sig over de store udvidelser og forbedringer af læsesalsforholdene, man overalt har været betænkt på, herunder indretning af forskerrum og særlige mikrofilmlæsesale. Minusser kan dog også konstateres. At man således stadig opererer med dobbeltborde, hvor man, når man løfter blikket for at tænke, stirrer ind i genboens lige så tænksomme ansigt, virker noget antikveret. Glæden ved de små fralægningshylder under bordene bliver også stadig mere behersket for hver gang man støder knæene (forbandet) på dem. Forfatteren stiller også i udsigt, at man i fremtiden må finde sig i skrivemaskiners klapren på læsesalen, men her får han forhåbentlig ikke ret.

Det er ikke her stedet for en dybere diskussion af de mange problemer, arkivbyggeriet rummer, og som heftet efter sit anlæg kun kan strejfe. Det synes dog, at flere egentlig kontroversielle ting er behandlet lidt for let. F.eks. de underjordiske magasiner, der forsvarer med, at hensynet til arkivalierne må gå forud for hensynet til personalets arbejdsforhold. Jo, men er det så enkelt. Når man læser, at der i St. Michel i Finland er lavet arkivmagasin i en underjordisk kommandocentral fra krigen, kan man ikke undgå omvendt at fundere over, om arkivvæsenet nu ikke med enorme bekostninger laver magasiner, der er dyre i drift og ubehagelig at arbejde i i fredstid og i krigstid fortrinlige militære støttepunkter eller beskyttelsesrum. Om de blinde (vinduesløse) magasiner kan man tilsvarende spørge, om lysets skadelige virkning, især nu hvor papirer pakkes i lystætte arkivæsker, virkelig kan retfærdiggøre de arbejdsmæssige og æstetiske afsavn. Kompaktusreolernes lyksaligheder forekommer mig også tegnet vel lyserødt. Endelig synes jeg, at en fremstilling som denne, der, selv om den tager sit udgangspunkt i noget bestående, også diskuterer muligheder og det ideelle, godt kunne have berørt spørgsmålet om mellemarkiver, »pakhushmagasiner«, hvor arkivalier, der ikke behøver daglig ekspedition eller daglig pleje, kan opbevares meget billigere end det er muligt i de traditionelle arkivmagasiner.

H. C.

Inflation er titlen på en smukt udstyret, lettilgængelig publikation fra Nationalmuseet, udsendt samtidig med at museet i foråret 1976 viste en særudstilling med samme titel. Det er en god idé at holde udstilling og udsende en bog om samme emne: udstillingsgæsterne får lyst til at vide mere gennem bogen, og bogens læsere vil gerne se udstillingen (hvis de altså kan nå det – bogen udkom 9. april og udstillingen lukkede 9. maj).

Bogens forfattere, museumsinspektører ved møntsamlingen Anne Kromann og Jørgen Steen Jensen, har delt stoffet mellem sig, sådan at førstnævnte behandler den græske og romerske oldtid, den sidste de øvrige tidsperioder og lande. Bogen er vidtspændende både i tid og rum; man behøver blot at nævne

afsnit som Sovjetunionen efter 1. verdenskrig eller Kina gennem tiderne.

Forfatterne foregiver ikke at bringe en dyberegående økonomisk analyse af fænomenet inflation eller en nydefinering af begrebet, der anvendes generelt som ensbetydende med prisforhøjelser og pengeforringelser. Formålet er at redegøre for fænomener i forbindelse med inflationens forekomst og for den relevante historiske sammenhæng, og dette formål er opfyldt.

S. K. B.

Från medeltid til välfärdssamhälle er den noget lidetsigende titel på rapporten fra det nordiske historikermøde i Uppsala i 1974, der fremkom i 1976. Mens rapporten til mødet behandlede »Kriser og krispolitik i Norden under mellankrigstiden«, får man her en broget buket af emner belyst. En del af indlæggene var dog koncentreret om nogle gennemgående problemer – således »Godsdriften i Norden under 1600-talet« (fra Danmark Erling Ladewig Petersen), »Central- og Lokalförvaltning eller regionalt själstyre under 1700-talet« (hvor Anne Riising bidrager med en meget instruktiv gennemgang af lokaladministrative forhold på Fyn) og »Social struktur och gruppkativitet på lokal nivå efter 1870« (hvor Claus Bjørn bidrog fra dansk side med et indlæg om andelsmejeribevægelsens gennembrud i 1880'erne). Af de fristående foredrag kan nævnes Niels Finn Christiansens »National tradition og udenlandsk indflydelse i den tidlige danske arbejderbevægelse«, der understreger kontinuiteten i den tidlige danske arbejderbevægelse tilbage fra 1840'ernes håndværkerradikalisme og om begivenhederne i 1871-72, der normalt – af marxister som ikke-marxister – opfattes som arbejderbevægelsens opståen – hævder, at »Pios radikale socialisme fremstår nærmest som en parentes i et udviklingsforløb«.

Det danske Sprog- og Litteraturselskab har i oktober 1976 udgivet sit præsentationshæfte 2: *Skæbnedage og hverdage i dansk middelalder, Diplomatarium Danicum og Danmarks Riges Breve*, forfattet af en af værkets redaktører, Herluf Nielsen og som hyldet til værkets leder C. A. Christensen udsendt på dennes halvfjerdsårsdag. C. A. Christensen tilhører Diplomatiets oprindelige, i 1934 ansatte stab.

Det lille hæfte (20 s.) rummer en letlæst redegørelse for Diplomatiets tilblivelse og indhold. Herluf Nielsen fortæller om interessen for det middelalderlige brevstof i dansk historieskrivning siden Hans Svanning (d. 1584), ligesom vi hører om ældre diplomudgaver i vore nabolande – alt det, der – kunne man sige – udgjorde erfaringsgrundlaget for arbejdet med Diplomatarium Danicum. I dag tør man vel betegne Diplomatiets og dets frænder, oversættelsen: Danmarks Riges Breve, den topografisk ordnede Amtsdiploamat udgave af denne, og facsimile-udgaven: Corpus diplomatum regni Danici, som kronen på værket. Præsentationshæfte 2 trækker således et forskningsperspektiv op omkring Diplomatiets, men dertil kommer at Herluf Nielsen i sin fremstilling giver læseren

kyndig besked om næsten alle væsentlige forhold vedrørende de middelalderlige diplomer.

Jeg forstår blot ikke, at Herluf Nielsen ikke nævner Erslevs udgave af *Testamenter fra Danmarks Middelalder (1901)*. Selvom testamenterne genudgives i *Diplomatariet*, mister 'Erslevs Testamenter' ikke sin værdi som arbejdsredskab p.g.a. de særdeles gode sagregistre. Det er et hjælpemiddel, man ikke kan udarbejde til en kæmpeudgave som *Diplomatariet*, og den fortjener at anerkendes som supplement.

Prisen er kr. 11,50 i boghandelen.

S. C.

ICO – Den iconographiske Post bringer jævnligt nyt fra arbejdet med kalkmalerier i Danmark. I 1976-årgangens 3. hæfte fortæller Robert Smalley således om en dekoration på kørets østvæg i Slemminge kirke på Lolland fra overgangstiden mellem romansk og gotisk stil, idet han understreger maleriernes suveræne kunstneriske kvalitet og det usædvanlige motivvalg. Også de nyfundne romanske kalkmalerier i Fraugde kirke på Fyn kan måle sig med europæisk kunst. I en stor dobbeltartikel i hæfte 4 giver Ulla Hastrup en foreløbig beskrivelse og tolkning af motiverne, medens Dorthe Falcon Møller fordyber sig i en detalje og undersøger motivet: »De 24 Ældstes lovsang«, der er enestående i Danmark. Ulla Hastrup gør i øvrigt status over arbejdet med at restaurere kalkmalerier i Danmark i hæfte 1–2, og hun peger på behovet for øget forskning omkring bevaringsproblemerne af denne kulturskat. Samme hæfte rummer desuden en samlet anmeldelse af de to næsten samtidigt udkomne studier over kalkmalerierne i Råsted kirke ved Randers, Ulla Hastrup: *Die romanischen Wandmalereien in Råsted, Ikonographie, Bildprogramm und Theater*. Hafnia 1972, København u.å., – og Lise Godtfredsen: *Råsted kirke – Spil og Billede*, København 1975 (denne sidste er tidligere anmeldt i *Fortid og Nutid*, bd. XXVI, s. 450). Der er tale om en fyldig recension af en svensk kunsthistoriker, Götz Pochat, og den er i sig selv et supplement til forståelsen af malerierne i Råsted som historisk dokument.

Endnu to artikler af særlig dansk interesse kan nævnes fra hæfte 3. Søren Nancke-Krogh gør et dristigt forsøg på en samlet fortolkning af en række spredte billedkvadere fra Tømmerby kirke i Thy, og Per Hougaard giver en morsom og overbevisende løsning af en »rebus« på en herskabsstol i Holmens kirke.

S. C.

Kilder til belysning af landbrugets økonomiske kår i 1700-tallet er en nyttig samling dels af forordninger landbruget og landbosamfundet vedrørende, dels af eksempler på materiale til belysning af godssystemets økonomiske struktur, der væsentligst er hentet fra det omfattende Brahesminde godsarkiv i Landsarkivet for Fyn. Ved siden af en maskinskreven transkription af eksemplerne fra godsarkivalierne gengives disse i ikke altid helt let læselige kopier. Men så får brugere af disse arkiver en forsmag på, at også originalerne

kan volde vanskeligheder! Kildesamlingen er udsendt af Odense universitet og tilrettelagt af Finn Stendal Pedersen, pris kr. 15.

Embedsstanden i det 18. århundrede er blevet indgående behandlet i de to sidste årgange af *Personalhistorisk tidsskrift*. Jette Kjærulff Tuxen gennemgår i »Den danske civile centraladministrations embedskorps 1766–1797« de højere embedsmænd, forstået som de, der havde adgang til de kollegiale drøftelser i de respektive organer, med henblik på stand, faderens stilling, national herkomst samt evt. akademisk og administrativ baggrund (16. rk. 3. bd. 1975 s. 123–193). Det konkluderes, at det borgerlige element var stigende, at der generelt var tale om en veluddannet gruppe, og at de »indfødte« for hele perioden var i overtal. En vis aristokratisk dominans i systemets øverste top fastholdes gennem hele det undersøgte tidsrum. Knud Prange: »Indfødsretten – en analyse af embedsstandens og adelens nationale rekruttering før og under enevælden« (16. rk. 4. bd. 1976 s. 1–16) opponerer mod en ældres historieskrivnings opfattelse af baggrunden for og virkningen af indfødsretsforordningen af 15. januar 1776. Ja, forfatteren indleder endog med at vise, hvor sejlglivet traditionen omkring denne lov har været med henvisninger til Politikens Danmarkshistorie og et helt aktuelt katalog for en udstilling i 200-året! Prange afviser, at 1660 betød noget brud i henseende til mulighederne for henholdsvis monarkiets beboere og udlændinge indenfor statsjensesten, og konstaterer, bl.a. med henvisning til Jette Kjærulff Tuxens artikel, at heller ikke 1776 repræsenterer noget vendepunkt i denne henseende. Efter alt at dømme skal forordningen, der i øvrigt var i strid med Kongelovens bestemmelser, ses som et politisk træk i magtkampen mellem Ove Høegh Guldberg og A. P. Bernstorff. Knud Pranges indlæg peger på et afsnit af vor historie, hvor nyforskning mere end i noget andet tidsrum synes tiltrængt, nemlig den ældre enevælde fra indførelsen i 1660 og frem til reformernes tidsrum i slutningen af 18. århundrede. Forfatteren til denne note har (R. Skovmand (ed.): *Jægerspris slot og Kong Frederik den Syvendes Stiftelse* (1974) s. 209 ff.) i en redegørelse for V. J. Hahns indsats i slutningen af 1600-tallet peget på, hvordan selv moderne bidrag og fremstillinger kolporterer den nationale historieopfattelse, der blev lanceret af Barfod, Hammerich og først og fremmest C. F. Allen i midten af forrige århundrede. Erslev-generationen tog fat på middelalderens nationale myter, men Edvard Holms store værk betød for tiden ca. 1660 til ca. 1750 at myten ikke bevideres, men blot blev afdæmpet.

Husmandsbevægelse og jordreform i Danmark er titlen på en lille publikation (32 s.), som kandidatstipendiat Palle Ove Christiansen, Institut for europæisk folkelivsforskning i Lyngby har udsendt. Denne fremstilling, der bygger på forfatterens magisterforelæsning, giver en kortfattet, men præcis gennemgang af husmandsbefolkningens kår og husmandsbevægelsens

historie frem til vore dage. I selve skildringen af husmændenes historie bygger skildringen naturligvis i vid udstrækning på den eksisterende litteratur, der dog udmærket suppleres med forfatterens egne undersøgelser af forholdene under Giesegaard gods på Sjælland. Som undertitel bærer publikationen »En etnologisk oversigt«, og det må være som sådan, at gennemgangen af de danske forhold sammenkædes med jordreformer både ude i Europa og i de oversøiske lande. Alt ialt er der tale om en velegnet introduktion til og – nok mere historisk end etnologisk – oversigt over husmandsvilkår og husmandsbevægelse på et tidspunkt, da stordriften i dansk landbrug »ikke i flere generationer har været så gunstigt stillet som netop i disse år, hvorimod de fleste husmænds situation efterhånden minder om »afvandringstiden« for små 100 år siden«. Prisen er kr. 15, og publikationen kan erhverves hos forfatteren, Svinget 18, 2. th., 2300 S.

Skillingsviserne. Mon ikke der eksisterer en sammenhæng mellem de senere års interesse for den såkaldte triviallitteratur og den øgede opmærksomhed omkring tidligere tiders folkelige viser? Ihvertfald er der indenfor den seneste tid kommet flere bidrag til belysning af skillingsvisernes historie. Bag dem alle står Iørn Piø, der i Dansk lærerforeningens studieserie har udsendt: *Skillingsviser – en antologi* (1974), ligesom han i »Folk og kultur 1974« har skildret Julius Strandbergs virksomhed som udgiver og til dels forfatter af skillingsviser i slutningen af forrige århundrede. Strandberg blev en velhavende mand på sine viser – Piø regner med årlige oplag på mellem 200.000 og 400.000 eksemplarer! Gennem bevarede optegnelser kan man følge hans arbejde og økonomi. Foreningen Danmarks Folkeminder har genoptrykt 10 mordviser af den strandbergske produktion fra 1867 til 1913, »Skillingsviser I« (1974) og endelig har Piø for Jul. Strandbergs forlag udvalgt og kommenteret en samling viser, der spænder over hele genrens repertoire, »Viser fra din oldefars tid« (1974). Noder og becifring åbner muligheder for at genoplive den folkelige visesang fra forrige århundrede.

Vejbygning i historisk perspektiv gengiver i Danmarks tekniske museums årbog 23. årgang, 1975, et foredrag af H. H. Ravn holdt i 1975 af en fagmand og med mange oplysninger, der næppe er kendt af alm. historikere, som f.eks. at Makadam var ganske god til færdsel med hestevogne; bilerne sugede derimod det fine materiale mellem skærverne bort. Der er årstal for ibrugtagningen af de nyere vejbelæggninger som f.eks. tjærebeton 1918, cementbeton 1923, asfaltermulsion 1924, tæppebelægning og støbeasfalt 1929. Slutteligt konstateres, at intet af det, der laves i dag, er så holdbart som de veje, romerne byggede for over 2000 år siden.

C. R. H.

Arbejdspladsens miljø i dette århundrede er rammen om to bidrag i *Folk og kultur 1976*. Københavnske maares øgenavne fremlægges gennem et samarbejde mellem en litteraturforsker og to gamle folk og faget, og her kunne man let have fået et morsomt perspektiv på materialet, om man havde sammenlignet med de tilsvarende øgenavne i Lorenzen & Kjørboel: *Typer og Tidsbilleder fra de københavnske skibsværfter* (1925). Peter Ludvigsen giver gennem interviews med fire bygningsarbejdere indblik i de regler og normer, der gælder på en arbejdsplads indenfor byggefaget.

I Ålejern og andre lystre – og hvordan man bruger dem, behandler George Nellemann ålejernene. Eller rettere: Han er dykket ned i museets rige samling af etnologiske optegnelser (NEU), og fangsten har været god, for de udvalgte optegnelser lader på glimrende måde brugerne selv fortælle om redskaberne og deres anvendelse. Bogen har mange illustrationer, men helhedsindtrykket er alligevel lidt trist, da mange af de affotograferede genstande fremstår grå og uskarpe, og nogle af Hans Bræstrups stregtegninger synes lidt for »fine« i stregen. Bogen er inddelt i mange mindre afsnit, som alle indledes med en forklaring af de nødvendige grundbegreber, og herefter bringes citaterne fra NEU. Formen er glimrende her, da den ikke tager den umiddelbare friskhed af citaterne. Alt i alt en god lille bog, som holder, hvad dens titel lover. (Nationalmuseet 1975, kr. 23).

H. J.

I efteråret 1976 faldt Herholdts Nationalbankbygning sammen med adskillige andre bygninger i karréen Havnegade/Niels Juels gade/Holmens kanal for sidste fase af byggeriet på Arne Jacobsens nye bank. En række medarbejdere ved Nationalbanken har benyttet lejligheden til at fortælle den nu helt forvandlede trekantens historie i et særskilt nummer af det interne *NIF-nyt* (1976/3). Det lille hæfte rummer en gennemillustreret beskrivelse af kvarteret omkring banken siden begyndelsen af 1700-tallet. Det er værd at anmærke, at mange af billederne findes i Nationalbankens eget arkiv; det gælder f.eks. Herholdts tegninger til byggeriet fra 1866–70, men også meget andet billedmateriale til karréens historie er i tidens løb blevet indsamlet af banken.

S. C.

Glimt af mands minde hedder en lille publikation (32 s.) udsendt i anledning af *Ramsø-Tune herreders Landboforenings* 100-års jubilæum i 1974. Den er et forsøg på at give et indtryk af forholdene i landbruget i dette århundrede gennem nænsomt redigerede interviews med ældre kvinder og mænd på egnen. Der er rimeligvis meget at nikke genkendende til, hvis man selv har levet sit liv i landbruget, men disse fortællinger vil dog nok gøre et noget tilfældigt indtryk på de fleste. Der er en god (og bramfri) historie at finde undervejs, men jeg kan nu bedst lide den glade kærlighedserklæring til landbruget, som forstander A. O. Rasmussen

runder af med, – den siger noget om landbruget i dagens Danmark!

S. C.

Om stifterbilledet på Thott-altertavlen i Valløby kirke fortæller Danmarks Kirker (Præstø amt) at »adskilligt tyder paa, at Portræthovedet ikke er malet af samme Haand som det øvrige«. Altertavlen har netop afsluttet en fornyet restaurering på Nationalmuseets Farvekonservering, og det er herved godtgjort, at såvel den formentlige Oluf Axelsøn Thotts ansigt som det thottske våben er overmalinger foretaget ganske snart efter tavlens oprindelige færdiggørelse. En række muligheder for at identificere tavlens egentlige bestillingsmand på baggrund af det underliggende skjold undersøges i en artikel af Aage Wulff i *Meddelelser om konservering 2. række hft. 7–8 (1976)*. Wulff gør holdt ved den schwabiske slægt von Wanbrechts og gætter på, at tavlen er kommet til Valløby kirke som resultat af Hansaens handel på Visby, hvor Oluf Axelsøn Thott residerede som lensmand fra 1449 til 1464.

S. C.

Metas memoirer har til hensigt at vække gode minder hos ældre læsere, og fortælle de yngre om ringe levestandard ved århundredeskiftet. Det sidste er absolut mest vellykket, for erindringerne fra Meta Sørensens liv i Svendborg siden 1. Verdenskrig er private, – egentlig kun af interesse for ældre lokale læsere.

Derimod rummer bogen prægnante smårids af proletarbarnets uhyggelige opvækstvilkår på den udtørrede Lammefjord: Brutal, fortrukken fader, forslidt moder; tjenesteplasser på landet fra 7-års alderen, illusorisk skolegang; efterstræbt af karlene fra 14-års alderen. Senere pladser i København erindres ikke meget bedre. Der synes hovedsagelig at have været tale om pladser hvor »herskabet« selv måtte kæmpe for eksistensen, kun i få tilfælde i besiddelse af et åndeligt overskud, som kunne dryppe lidt på den forsømte Meta. Det fremstår indirekte som et lille Guds under at den uafvendelige graviditet skete ved en hæderlig håndværkssvend fra Tåsinge, som giftede sig med hende. (Metas Memoirer. Den 82-årige Meta Sørensen fortæller erindringer fra sit lange liv. Privattryk, Svendborg, 1974, 79 s.)

J. K.

Barn af Vendsyssel (1975, udg. af Lions clubber i Vendsyssel) knytter sig til den efterhånden populære genre, hvor mere eller mindre kendte personer beretter om deres barndom og opvækst i et bestemt tidsrum eller indenfor et afgrænset geografisk område. Fødselsårene for disse berettere spænder fra 1896 til 1932 og miljøerne er rimeligt fordelte i social henseende. Der er naturligvis forskel på forfatternes evner til at berette – og museumsinspektør Palle Friis fortæller om noget helt andet, nemlig hvad sandet og blæsten har betydet for landsdelen gennem tiderne – men der gives undervejs gode glimt af miljøer fra tiden umiddelbart før 1. verdenskrig og frem til besættelsestiden. Men – mange »rigtige« vendelboer vil nok bemærke,

at ikke mindre end fire af de femten beretninger helt eller delvis behandler Nørre Sundby og Kær herred!

»Jeg må med største vemodighed hermed allerunderdanigst indberette for Deres kongelige Majestæt, at i forgårs den 25. juni ved en ulykkelig ildebrand den største og bedste del af denne bys huse og gårde, ja Domkirken og Sortebrødre kirke, så og bispegården, formedelst en forfærdelig storm i få timer er bleven ødelagt, hvilket har gjort mig såvel som mange andre meget ulykkelig, helst siden der så lidet er bleven reddet, og elendigheden er så almindelig, at den ene ikke kan hjælpe den anden«. Således skriver biskop Johannes Trellund mens ilden er ved at dø ud i Viborg i 1726, – og således begynder et kildeudvalg om *Viborgs Brand 1726*, samlet af H. H. Worsøe og P. G. Ørberg for *Lokalhistorisk Arkiv for Viborg Kommune, Historisk Samfund for Viborg Amt og Viborg Stiftsmuseum* i 250-året for katastrofen. Biskoppens ægte sorg drukner hurtigt i forvaltningens faste greb om katastrofeboet. Jeg kan ikke følge udgiverne, når de »i listerne over de brandhærgede og dem, ilden skånede« ser »hele Viborgs datidige befolkning [marchere] frem for os, hus for hus, familie for familie«. Den betragtning giver et falsk billede af bybefolkningens sammensætning. Det er byens skatteborgere, vi møder i disse kilder; familie, tyende og hjemløse dølger sig i kildematerialet.

Udgiverne har ikke søgt at tilfredsstille de mange spørgsmål, som læsningen af dette kildeudvalg faktisk vækker hos læseren, – som f.eks.: Hvad var det for værdier, der gik til grunde ved branden i 1726? Eller: Hvordan lykkedes det byen at rejse sig? Men branden i 1726 anskues som et øjebliksbillede, et drama kalder udgiverne den ejendommeligt nok. En vejledende literaturliste kunne have gjort nytte for den læser, der ville opleve katastrofen i en historisk sammenhæng. Svend Aakjærs store redaktion af *Viborg Købstads Historie* i fire bind (1940–41) gemmer sig f.eks. diskret i en note.

S. C.

I anledning af genindvielsen af Viborg domkirke i 1876 har *Jens Velle* udsendt et indbydende mindekrift: *Viborg Domkirke, nedrevet og genrejst, fotografier 1863–1876* (forlaget hikuin 1976). Bogen rummer 31 morsomme og til tider meget smukke fotografier, men det forekommer mig, at Velle i nogen grad har ramt ved siden af med den indledende tekst. Han betragter nemlig først og fremmest disse billeder som et bidrag til fotografiets historie i Danmark, hvorimod jeg føler, at man i højere grad har behov for en arkæologisk-historisk kommentar, når man fordyber sig i disse illustrationer til Danmarks mærkvædigste restaureringssag; – og jeg havde da også mere udbytte af at følge litteraturfortegnelsen og gøre brug af samme forfatters artikel om Viborg domkirke i *Skalk 1969/6: Væk alt sammen*. Men indledningen skal dog ses i sammenhæng med, at mindebogen er anlagt som en kildeudgave; udgiveren anser det i øvrigt for givet, at han har fået alle optagelser, der er foretaget

af den gamle domkirke og af byggeriet på den nye, med. Således viser syv fotografier den gamle domkirke, medens den endnu var i brug (maj 1863), ligesom en suite på seks optagelser af kirken indre er taget på et tidspunkt, da murværket stod befriet for puds (aug./sept. 1863). Derimod findes der kun 4-5 fotografier af den gamle kirke under nedbrydning, idet man sidenhen – som det ses af denne udgave – var mere interesseret i nybygningen. Vellev gør opmærksom på, at alle »31 fotografiske optagelser er . . . reproduceret uden beskæringer af de originale aftryk«. Det er en uheldig formulering. Kun den fotografiske plade kan kaldes original, og så vidt man kan se, er flere af de her gengivne billeder (mere eller mindre ubetydeligt?) beskærne i forhold til eksponeeringen. *Bogens pris er værd at bemærke: 23 kr.*

S. C.

Musiklivet i Viborg i årene under og umiddelbart efter 1. verdenskrig skildres med indsigt og forståelse af Jørgen Hæstrup i *Musik for små penge*, der er udsendt som nytårshilsen fra Andelsbogtrykkeriet i Odense. Det var faktisk en imponerende aktivitet på det musikalske område, der udfoldede sig i byen i disse år med kantor J. Chr. Hæstrup – forfatterens far – som den kunstneriske ildsjæl såvel som den daglige, praktiske organisator. Med rette peges der på, at de lokale kræfters præstationer – det firehændige klaver i borgerhjemmet, arbejdersangkorets friluftskoncerter eller det møjsommeligt – med nabobyernes hjælp – sammenskrabede orkester – har været den eneste indgang til musikken for størstedelen af befolkningen. Af og til kom så en solist udefra og gav optræden eller supplerede de stedlige musikere. Det for vore dage naturlige spørgsmål om opførelsernes »kvalitet« i musikalsk henseende får dermed en anden, mindre afgørende vægt i billedet.

Jørgen Hæstrups evner som erindringsforfatter dokumenteres her som det er gjort tidligere. Men den lille bog viser også hans kyndighed, når det gælder om at skildre et miljø og berøringerne mellem forskellige mennesker og grupper.

Kartoffeltyskernes indsats i opdyrkningen af den jyske hede har flere gange kaldt på danske historikers interesse. I *Jyske Samlinger* 5 Rk. I (1932-34) skildrede E. Bøgebjerg indkaldelsen af de sydtyske kolonister i 1759, og i »Det indvundne Danmark« (1966) behandler F. Skrubbeltang denne fase af opdykningsarbejdet før Hedeselskabets oprettelse i 1866. I »Den jyske hedekolonisation (1970) har en af vore kyndigste lokalhistorikere, Valdemar Andersen, viet dette koloniseringsforsøg fra den tidlige reformtid en selvstændig fremstilling. At der fortsat kan bringes nyt materiale frem og anlægges nye synspunkter på emnet viser Niels Windfeld Lund: »Kartoffeltyskerne – Livsvilkår i de jyske hedekolonier i det 18. årh.« i *Folk og kultur* 1975 (s. 31-66). Det er, som titlen antyder det, livs- og erhvervsvilkårene for kolonisterne efter etableringen i Danmark, der står i centrum for fremstillingen. Un-

dersøgelsen, der er baseret på forfatterens speciale i historie om emnet, kombinerer inddragelsen af et betydeligt kildemateriale, ikke mindst af strukturregistrerende art, med etnologisk begrebsapparat og lægger herigennem en ny synsvinkel på emnet.

Den klassiske herredsbeskrivelse kan man vist uden tøven kalde Oluf Nielsens »Historiske Efterretninger om Malt Herred« og det samme gælder forfatterens øvrige herredsbeskrivelser. Malt Herred foreligger nu i genoptryk udgivet af Historisk Samfund for Ribe Amt. Samfundet begrundede genudgivelsen med, dels at bogen er et nyttigt kildeskrift, dels at den længe har været udsolgt og er sjældent i antikvariatene. Det sidste er så sandt som det er sagt, og når den endelig dukker op, er prisen (i hvert fald i et københavnsk antikvariat i efteråret 1976) i nærheden af 200 kr. Genoptrykket fås til en bogladepris på 40 kr.

Historisk Samfund for Ribe Amt har planer om genoptryk af Oluf Nielsens øvrige vestjyske herredsbeskrivelser, der omend lidt tørre i stilen er mættede med værdifuld lokalhistorisk stof, og man kan kun håbe, at der bliver mulighed for at realisere planerne om at gøre rækken lettere tilgængelig ad denne vej.

S. K. B.

Kirkegården som en afspejling af sognets geografi mener Knud Jensen at kunne vise ved en række eksempler fra det sønderjyske og sydjyske område i *Folk og kultur* 1975 s. 5-30, mens H. K. Kristensen i *Folk og kultur* 1976 s. 121-33 arbejder videre med emnet og stiller spørgsmålstegn ved skikkens alder og samhörighed med det gamle landsbyfællesskab.

Zeppelinerne i Tønder. I en afhandling af Hans Jürgen Gläser, Møgelønder, i *Jahrbuch für die Schleswigsche Geest* 1976, s. 157-64 oplyses om de tyske luftskibe og deres hangarer i Tønder 1915-18.

C. R. H.

»Når 1975 proklamerades som det Europeiska byggnadsår var det . . . ur skånsk synvinkel bara ett uttryck för vad kulturminnesvården strävat efter i mer än femtio år«. Dette er i en nøddeskal tanken bag *Skånes Hembygdsförbunds Årbok* 1975, der under titlen *Skånsk Byggnadsvård* redeligt – men kedeligt – orienterer om det omfattende arbejde med miljøbevaring i Skåne. I to artikler af henholdsvis Evald Gustavsson (*Byggnadsvård – hembygdsvård. En tillbakablick*) og Åke Werdensfels (*Perspektiv på byggnadsvårdsåret*) belyses 'tanken' i bevaringsarbejdet dels historisk og dels økonomisk-kulturelt. Af bogens mange artikler får man generelt det indtryk, at opgaven i dag – bortset fra at indsamle og registrere bevaringsemner – er at finde et balancepunkt imellem sikring af kulturværdier og disses tilpasning efter en ny tids krav.

Som helhed skæmmes årbogen af en ulæselig ekspertjargon, men nogle gode billedsuer giver læseren et mere ligefremt indtryk af, hvad man forestiller sig ved »byggnadsvård«. Som historiker er man glad for at kunne citere Werdensfels for et synspunkt, som

man iøvrigt savner i denne bog: »I debatten om den ældre bebyggelsen taler man i våra dagar mindre om risken att vi gör oss historiskt urarva än om byggnadernas betydelse för den sociale miljön. Ur den synvinkeln är det dags för kulturhistorikern inte bara att utvärdera bebyggelse utan också att utvärdera de egna resultaten.«

Man bør være opmærksom på årsberetningerne fra Skånes Hembygdsförbund og de tilknyttede hembygdsforeninger. Heri kan man finde en oversigt over, så vidt man kan skønne, alle væsentlige historiske og arkæologiske initiativer i Skåne i 1974. Skånes Hembygdsförbund er øjensynlig en halvofficiel institution, der samler hele landsdelens kulturhistoriske forskning i sit regi.

Årbogen for 1975 afsluttes af en indholdsfortegnelse 1957–1974.

S. C.

Från Borås och de Sju häraderna 1976 meddeler tre bidrag af interesse for industriens historie, – tre bidrag, der først og fremmest belyser landdistrikterne og det industrielle gennembrud. Som optakt til en orientering om den løbende *Textilindustriinventering* (dvs. registrering) i *Sjuhäradsbygden* fortæller Magaretha Persson om tekstilindustrien og den begyndende industrialisering af Sverige, og hun peger på at forholdene i Sjuhäradsbygden strider mod den gængse antagelse, at tekstilindustrien i hovedsagen er et byfænomen. Man finder således flere eksempler på egnen

på »selvforsynende driftsenheder« med boliger og servicefunktioner som skole, kirke o.a., en virksomhedsform, vi i Danmark kender fra Holmegårds glasværk. I en artikel om *En linnegodsmangel* (tøjrule) *från hemindusrins tid* præsenterer Eva Goliger et intakt klargøringsmiljø for indsamlet hjemmevævet klæde. Først blev klædet stænket og sat på ruller i en »rullestol«, hvorefter det kunne presses i den store tøjrule, der oprindeligt var hestetrukket, men som sidenhen blev el-dreven. Til sidst blev rullerne overført til »række- og spilverket«, hvor klædet blev målt ud og rullet op, klart til levering. Dette vidnesbyrd om forlagsvirksomhed i stor skala har været i brug helt op i dette århundrede, men nu forsvinder det ved en nedrivning. Agneta Boqvist redegør i *Möbelltillverkning i Bollebygd* om produktionen af de sk. Ballbømmøbler, – siden 1880-erne et vigtigt bierhverv til egnens landbrug. Under indtryk af den almindelige økonomiske vækst blev fremstillingen af disse møbler, der foregik som efter en enkel skabelon, et erhverv uafhængigt af landbruget. I dag er denne produktion næsten uddød, kvalt af konkurrencen fra byerne. De tre artikler ledsages af gode illustrationer.

Af årbogens indhold er det i øvrigt værd at nævne Olof Langlets udgave af et *Inventarium efter Rådmanen Håkon Andersson i Bogesund 1689*. Langlets kommentar og denne fyldige indbofortegnelse giver et godt indtryk af en velbjerget borgergård i slutningen af 1600-tallet.

S. C.